IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 21 Issue 02 May 2026

FUQAROLARNI O'ZINI-O'ZI BOSHQARISH QONUN-QOIDALARI

Akramov Bobur Mirzo Tohirjon o'g'li

Namangan Davlat unversiteti Yuridik fakultet 1-bosqich talabasi.

Ilmiy Rahbar: **Po'latov Otabek**

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20313293

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi va milliy qonunchilik tizimi asosida fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari (mahalla) institutining konstitutsiyaviy-huquqiy maqomi, uning davlat hokimiyati tizimidagi o'rni hamda jamiyat hayotidagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, so'nggi yillarda qabul qilingan qonun hujjatlari va "Mahalla ettiligi" tizimining huquqiy asoslari, jamoatchilik nazorati va ijtimoiy sheriklik mexanizmlari O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga tayangan holda atroflicha yoritilgan.

Kalit so'zlar: Konstitutsiya, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarishi, mahalla, xalq hokimiyatchiligi, jamoatchilik nazorati, ijtimoiy sheriklik, mahalla ettiligi, fuqarolar yig'ini.

Annotation: This article analyzes the constitutional and legal status of the citizens' self-government bodies (mahalla), its role in the system of state power, and its significance in public life based on the newly revised Constitution and national legal framework of the Republic of Uzbekistan. Furthermore, the legal foundations of recently adopted legislative acts, the "Mahalla Seven" system, public control, and social partnership mechanisms are comprehensively examined in strict accordance with the legislation of the Republic of Uzbekistan.

Keywords: Constitution, citizens' self-government, mahalla, popular sovereignty, public control, social partnership, mahalla seven, citizens' assembly.

Kirish

O'zbekiston Respublikasida demokratik huquqiy davlat va erkin fuqarolik jamiyati barpo etish jarayonida xalq hokimiyatchiligining bevosita ifodasi bo'lgan fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari — mahalla instituti alohida o'rin tutadi. Mahalla nafaqat ma'muriy-hududiy tuzilma, balki asrlar davomida shakllangan milliy qadriyatlar, hamjihatlik va ijtimoiy sheriklik maskanidir. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek:*"Mahalla – fuqarolik jamiyatining asosi, davlat idoralari bilan odamlar o'rtasidagi ko'prikdir. Mahalla obod bo'lsa, yurt obod bo'ladi, mahalla o'zgarsa, jamiyat o'zgaradi. Shuning uchun barcha islohotlarimizni mahalla darajasida tashkil etish, aholi muammolarini bevosita o'sha yerning o'zida hal qilish bosh maqsadimizdir."*[1] Yangi tahrirdagi Konstitutsiyamiz qabul qilinishi va uchinchi renessans poydevorini qo'yish davrida mahallaning jamiyat hayotidagi o'rni yanada mustahkamlandi. Ushbu maqolada fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlarining

[1] Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2022. – B. 214.

konstitutsiyaviy-huquqiy maqomi, ularning davlat hokimiyati tizimidagi o‘rni va qonunchilikda belgilangan vakolatlari tahlil qilinadi.

Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish huquqining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi fuqarolarning jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etish huquqini kafolatlaydi.[2] Ushbu huquqning uzviy qismi sifatida fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish huquqi ham konstitutsiyaviy darajada muhrlangan. Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining **XXV bobi** bevosita fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga bag‘ishlangan bo‘lib, u bir necha muhim prinsiplarni belgilaydi: 1.**Ma’muriy-hududiy birlik konsepsiyasi:** Konstitutsiyaning **127-moddasiga** muvofiq, shaharchalar, qishloqlar, ovullar, shuningdek shahar, shaharcha, qishloq hamda ovullardagi mahallalar fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish hududiy birliklari hisoblanadi[3]. 2.**Mustaqillik prinsipi:** Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari o‘z vakolatlari doirasida mustaqildir. Ular davlat hokimiyati organlari tizimiga kirmaydi. 3.**Davlatning qo‘llab-quvvatlashi:** Davlat fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatini tashkil etish uchun zarur shart-sharoitlar yaratadi, ularga qonun hujjatlarida belgilangan vakolatlarini amalga oshirishida ko‘maklashadi.[4] Konstitutsiyaviy normalar fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlariga mustaqil yuridik shaxs sifatida, mahalliy ahamiyatga molik masalalarni qonun hujjatlariga muvofiq, fuqarolarning manfaatlaridan, rivojlanishning tarixiy va milliy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda hal etish huquqini beradi. O‘zbekiston Respublikasining sohaga oid qonunchilik bazasi: Konstitutsiyaviy normalarni hayotga tatbiq etish maqsadida mustahkam qonunchilik bazasi yaratilgan. Ushbu munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy normativ-huquqiy hujjat **"Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunidir** [5](yangi tahriri). Ushbu Qonunga ko‘ra, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarishi — fuqarolarning Konstitutsiya va qonunlar bilan kafolatlanadigan, ularning o‘z manfaatlaridan, rivojlanishning tarixiy xususiyatlaridan, shuningdek milliy va ma’naviy qadriyatlardan, mahalliy urf-odatlar hamda an’analardan kelib chiqqan holda mahalliy ahamiyatga molik masalalarni mustaqil ravishda hal etishga doir mustaqil faoliyatidir.

Huquqiy maqomiga ko‘ra, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari quyidagi ko‘rinishlarda tuziladi: **Fuqarolar yig‘ini** (shahar, shaharcha, qishloq, ovul va mahalla fuqarolar yig‘ini) — o‘zini o‘zi boshqarishning oliy organi hisoblanadi. **Fuqarolar yig‘ini kengashi** — yig‘inlar oralig‘idagi davrda joriy ishlarni muvofiqlashtiradi. **Fuqarolar yig‘ini raisi (oqsooli)** — yig‘in qarorlarini ijro etuvchi va uni tamsil etuvchi rahbar hisoblanadi. Shuningdek, sohani tartibga solishda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmon va Qarorlari, xususan, mahalla tizimini boshqarishni takomillashtirish, mahalla raisining vakolatlarini kengaytirish va "Mahalla ettiligi" (mahalla raisi, hokim yordamchisi, xotin-qizlar faoli, yoshlar yetakchisi, profilaktika inspektori, soliq inspektori va ijtimoiy xodim) faoliyatini yo‘lga qo‘yishga oid qonunosti hujjatlari muhim huquqiy asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

---

[2] O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2023. – 36-modda.
[3] O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2023. – 127-modda, birinchi qism
[4] Xusanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq: Darslik. – Toshkent: "Yuridik adabiyotlar publish", 2021. – B. 342.

[5] ."Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunining 3-moddasi // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi (Lex.uz).

Fuqarolar yig‘inlarining vakolatlari va faoliyat yo‘nalishlari:Amaldagi qonunchilikka ko‘ra, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma’rifiy va huquqiy sohalarda keng vakolatlarga ega. Ularning asosiy faoliyat yo‘nalishlarini quyidagicha guruhlash mumkin: A)Ijtimoiy himoya va aholi bandligini taminlash: Mahalla organlari hududdagi kam ta’minlangan oilalar, yolg‘iz keksalar, nogironligi bo‘lgan shaxslarni aniqlaydi va ularga davlat tomonidan ajratiladigan ijtimoiy yordamlarning manzilli yetib borishini ta’minlaydi. Shuningdek, "Temir daftar", "Ayollar daftari" va "Yoshlar daftari" orqali aholini kambag‘allikdan chiqarish va ularni ish bilan ta’minlash choralarini ko‘radi. B) Jamoat tartibini saqlash va huquqbuzarliklar profilaktikasi: Fuqarolar yig‘inlari ichki ishlar organlari va profilaktika inspektorlari bilan hamkorlikda hududda tinchlik va osoyishtalikni ta’minlash, jinoyatchilikning oldini olish, oilaviy nizolarni barvaqt bartaraf etish choralarini ko‘radi. Fuqarolar yig‘ini qoshida tuziladigan **Yarashtirish komissiyasi** ushbu jarayonda muhim huquqiy va ma’naviy rol o‘ynaydi. D) Jamoatchilik nazoratini amalga oshirish: "Jamoatchilik nazorati to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga muvofiq, mahalla organlari ijro etuvchi hokimiyat organlari va mansabdor shaxslarning faoliyati, qonun hujjatlarining ijro etilishi ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshirish huquqiga ega. Ular hududni rivojlantirish dasturlari ijrosi yuzasidan mahalliy davlat organlari rahbarlarining hisobotlarini eshitishi mumkin. E) Hududlarni obodanlashtirish va ekologik holatni yaxshilash: Mahalla hududida sanitariya, obodonlashtirish va ko‘kalamzorlashtirish ishlarini tashkil etadi. "Yashil makon" umummilliy loyihasi doirasida daraxt ko‘chatlarini ekish va ularni parvarish qilish ishlariga fuqarolarni ixtiyoriy asosda jalb etadi.

Xulosa qilib aytganda, yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va zamonaviy qonunchilik islohotlari fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari (mahalla) institutini xalq hokimiyatchiligini bevosita amalga oshiruvchi hamda davlat bilan jamiyat o‘rtasida mustahkam ko‘prik vazifasini o‘tovchi strategik tuzilmaga aylantirdi. Mahallaning davlat hokimiyati organlari tizimiga kirmasligi va o‘z vakolatlari doirasida mustaqil ekanligining konstitutsiyaviy darajada muhrlanishi undagi demokratik tamoyillarning bosh kafolati bo‘lib xizmat qilmoqda. Ayniqsa, amaliyotga joriy etilgan "Mahalla ettiligi" tizimi hududdagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni, xususan, kambag‘allikni qisqartirish, aholi bandligini ta’minlash hamda xotin-qizlar va yoshlarni qo‘llab-quvvatlash masalalarini "pastdan yuqoriga" tamoyili asosida samarali hal etish imkonini beryapti. Shu bilan birga, mahalla institutining jamoatchilik nazorati va ijtimoiy sheriklik subyekti sifatidagi o‘rni kengayib, u ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyati ustidan tizimli nazorat o‘rnatishda real kuchga aylandi. Umumiy olganda, mahallaning konstitutsiyaviy-huquqiy maqomini izchil mustahkamlab borish mamlakatda kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etish va aholining farovon hayot kechirishini ta’minlashning eng muhim hamda uzviy omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2022. – B. 214.
2. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2023. – 36-modda.
3. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2023. – 127-modda, birinchi qism.
4. Xusanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq: Darslik. – Toshkent: "Yuridik adabiyotlar publish", 2021. – B. 342.

5. "Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari to‘g‘risida"gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunining 3-moddasi // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi (Lex.uz).